

Az eszméltető művészetért*

Hazánk a Szovjet-unió Vörös Hadserege által történt felszabadulása 30. évfordulója gazdag eseménysorozataiban a Dél-Alföld művészeinek nagy sorsfordulónk iránti méltó tisztelgését nyitjuk meg a mostani retrospektív tárlaton. Ez a tisztelgés a 30 év iránt megmutatkozik mindenekelőtt azoknak az alkotásoknak a szocialista társadalmi, emberi kötődésében, amelyek itt az évek során ezen a tárlaton bemutatásra kerültek. A Magyar Képzőművészek Szövetsége Dél-alföldi Területi Szervezete egy évtizedes eredményes tevékenysége révén létrejött rendszeres kiállításokból történt válogatást látjuk most ezen a kiállításon. Nagy értéke a kezdeményezésnek, a kiállításoknak — így a mainak is —, hogy a területünkön élő hatvan művész jelentős, kiemelkedő alkotásaival találkozunk — vagyis az e tájon élő és alkotó képzőművészek szinte teljes táborával. Tisztelgés ez a tárlat azért is, mert a hagyományosan május első vasárnapján nyíló kiállítást ez évben legnagyobb nemzeti ünnepünkön nyithatjuk meg.

A harmincéves fejlődés művészeti életre gyakorolt hatását csak nagy monográfiában lehetne összefoglalni. Erre egy megnyitásban nincs idő, nincs mód, és meghaladná ismereteimet is. Eppen ezért mozaikokat említek fejlődésünk elmúlt harminc évéről.

Találomnak vélem a régi társadalmi rendszer művészetpolitikájának megítélésénél azokat a tényeket, amelyekre Aczél György elvtárs is néhány nappal ezelőtt a Parlamentben, a kitüntetések átadásakor utalt. A Horthy-rendszerben Derkovits Gyula, az egyik legnagyobb művész éhen halt, József Attilát vonat elé taszította korának fojtogató, levegőtlen szelleme. Bartók Bélát külföldre űzte ugyanaz a szellem. S mindezt miért? Mert fellettk, hirdették és megvalósították azt az igazságot, hogy a művészet igazán — bartóki szavakkal — „csak tiszta forrásból”, a dolgozó nép, a munkásszély életéből, eszméiből, örömeiből, gondjából táplálkozhat. Azért, mert kiemelkedő tehetségükkel vállalták az elnyomottak, a sorsüldözöttek helyzetét, hűek maradtak a maguk választotta úthoz.

A harminc évre visszatekintve gondoljunk mindezekről tisztelettel azokra a szovjet katonákra, akik a háborús pusztítások közepette az értékes képzőművészeti alkotások első védelmezői és a nagy alkotók első segítői voltak olyan viszonyok között, amikor még Európában háború dúlt és a fegyveres harcok után megannyi feladatot kellett megoldaniuk. A Vörös Hadsereg katonái nem azt nézték, hogy hazánkat a Horthy-fasizmus a szovjetellenes háborúba taszította, hanem azt, hogy hol kell az értékeket megvédeni a pusztulástól, s átadni igazi gazdájának, a dolgozó néznek.

Pártunk a felszabadulás utáni első lépéseitől, a legalitás feltételei között, nagy jelentőséget tulajdonított a művészeteknek. Folytatása volt ez a Tanácsköztársaság művészetpolitikájának, amikor a múzeumokat megnyitották az érdeklődők előtt; és új feltételek között folytatása pártunk illegálisban végzett kulturális tevékenységének.

A felszabadulást követően indult meg a művészi értékek megalkotásának, tömegkapcsolata kiépítésének támogatása, a művelődési házak, az üzemi kultúrothonok, a klubok során épít-

tése. A szocialista kultúralis forradalomban mind nagyobb lett a '30 év során, a dolgozó embert értő és hozzá értőn szóló művészetek társadalmi rangja, súlya és elismertsége.

Pártunk XI. kongresszusa is több megközelítésben foglalkozott a művészetekkel. Négy megállapítással szeretném ezt érzékeltetni. Kádár János elvtárs, a Központi Bizottság beszámolójában a következőket mondotta: „Azokat a műalkotásokat pártfogoljuk, amelyek a valóságot szocialista elkötelezettséggel, pártosan, magas művészi színvonalon ábrázolják.” Benke Valéria elvtársnő felszólalásában ez áll: „Egy tudást és kultúrát is kereső nép várja írónk, művészeink eligazító szép szavát, eszméltető alkotásait.” Központi Bizottságunk határozata kimondja: „A dolgozó osztályok, a szocializmus építésének központi kérdéseit kapjanak jelentőségüknek megfelelő teret a művészeti alkotásokban.” S végül a jövő fejlődésünk mintegy 15–20 esztendőjét kijelölő Programnyilatkozatban ez áll: „A dolgozó nép növekvő igényeinek kielégítése és újabb igényeinek felkeltése a művészet belső fejlődésének is legfőbb érdeke.”

Ezek a megállapítások választ adnak az elmúlt évek kérdéseire és világosan mutatják, mit támogat szocialista kultúrpolitikánk és mit vár a támogatásért a művészetektől. Ebben mindenképpen a legfontosabb a művész, az alkotó meggyőződéses elkötelezettsége a nép szolgálata és az érthető, az alkotót és a befogadót egyaránt segítő marxista kritika.

Mit és hogyan alkosson a művész, ebbe nem lehet beleszólni, hiszen a személyiségibontakozás feltételeit lehet alakítani, de annak végül is belső öntörvényei vannak és ez vonatkozik a műalkotások létrehozására is. De talán olyan rendező elvekre szabad utalni, hogy a művész feladata az értelmélet bemutatása, az értelmes társadalmi, emberi életé. A szocialista fejlődés fő kérdéseinek bemutatása — az értelem által felfoghatón — segíti kulturális törekvéseinket. A tudományos-technikai forradalom is a szocializmus feltételei között nem az élet értelmétlenítését hozza felszínre, hanem nagy értékeit, a munka értelmét és értékét, amelyet reális visszaidni megéltető és nehez művészi feladat. És ha a kapitalista társadalomban a művészetek a kapitalizmus értelmétlenségének reális ábrázolásával szükségszerűen szűnnek számunkra nehezen vagy egyáltalán fel nem fogható produktumokat, ez nem azt jelenti, hogy az a modern művészet. Tudjuk, hogy a művészek helyzete sem könnyű, hiszen a tudományos-technikai forradalom dinamikája forrongó hatást is gyakorol a művészetekre, közben nem ritkán a művészet közönsége, a rohanó világ embere, szeretne a művészi produktumokat nézni, olvasni, hallgatva megnyugodni. Lehetne még sorolni számtalan tényezőt, amely egy-egy mű megalkotása vagy fogadtatása mögött fel-lelhető. Túrelmetlenek nem lehetünk, egyéni ízlésünket nem kálthatjuk ki társadalmi törvénynek az alkotások elbírálásánál, de a szocialista építés fő kérdéseit eszméltető ábrázolásának igényéből nem engedhetünk.

A Dél-Alföld gazdag képzőművészeti hagyományokkal, az értőn szóló művészetében, amely itt századunkban, és különösen a felszabadulást követő elmúlt évtizedekben jelentős fejlődésen ment keresztül. Az a hatalmas gazdasági-társadalmi fejlődés, amelyet az elődök csak ál-

modhattak — a kisemmi-zett paraszti világ helyébe felelt munkásság, szocialista parasztság, értelmiség kialakulása, formálódása nem ellentmondások nélkül, de töretlenül — alapjaiban új társadalmi feltételeket is teremt az itteni művészek tevékenységéhez. Tájégyesgünk nagy társadalmi átalakulásának fontos eseményeit értékesen megörökítő művek sora született az évek során, mégis úgy véljük, jogos az igénye e téren is a továbblépésre. Nagy a művészi felelősség a múlt és a jövő mai határmezsgyéjén, a múlt értékeit megőrző, a mai értékeket ábrázoló és a holnapot értékek előkészítését, értését megalapozóan alkotni.

E táj művészeti életeszép eredményekkel törekedett és törekszik hivatását teljesíteni és sikereket tudhat magának. Látszik: művészeink számára sem tépkép e táj, mint ahogy a tájnak sem múzeumi leltári tárgyak a művészek alkotásai. Alkotó és közönség tudják egymásról — Radóti Miklósnak *A kiállítás katalógusa* előszavában idézett gondolatára utalva — „kik mennek, kik jönnek az úton”. Ezekről a törekvésekről elismeréssel szölt nemrégben megyei párttervezetlünk is.

De a feltételek fejlődését tekintve, mindenképpen meg kell említeni az emberek igényének növekedését, művészi széperzékeknek fejlődését, amelyek útköveit — a szocialista brigádmozgalomtól a falusi tárlatokig — eredmények hosszú sora jelzi. De fejlődtek szűkebb pátriánkban, a Dél-Alföldön a művészek tárgyi feltételei is a művelődési házak, a művészházak építésével. És talán legyen szabad optimálisan lenni abban, hogy a horizonton már fellelhető az Alföldi Galéria jövő képe is. A képzőművészeti élet szervezeti fejlődéséhez jelentős feltételeket teremtett a Területi Szervezet megalakítása egy évtizeddel ezelőtt, amelynek nagy jelentősége éppen az, hogy túlmenjen a közigazgatási határokon, tájban és régióban gondolkodik. Az előzetes kezdeményezésért álljon itt köszönet és elismerés mind azoknak, akik e két dél-alföldi megye művészeinek összefogásért eredményes munkát végeztek, biztos alapot teremtve az együtt munkálkodás továbbfejlesztéséhez.

Tájégyesgünk szinte minden városban: Békéscsabán, Gyulán, Vasárhelyen, Szegeden, Szentesen, Makón — és a művészeti hagyományokat régtől ápoló városok mellett új és új városokban

és településeken is — sokat fejlődtek a művészetpártoló törekvések. A sok hagyományos kiállítás is jól mutatja művészeink gazdag alkotó tevékenységét. És talán még egy nagyon fontos dolog, melynek művészeti jelentőségét évek, évtizedek múlva is mérni fogjuk: itt Hódmezővásárhely mellett, a mártélyi művésztelepen évente rendszeresen folyik az alkotni vágyó fiatal tehetségek felkutatása, pallerozása. Az ifjúság nevelése szempontjából ugyancsak fontos az érdeklődők segítése a művészet értékeinek látásában — a szakköröktől a tárlatlátogatásokig.

Nem feladat e helyen a művészek munkájának értékelése, hiszen ez a kritika dolga. Momentumokat említek itt is. Tájégyesgünk művészei munkájának értékelésében talán az egyik legnagyobb eredmény az, hogy tudnak az emberek ezreihez értőn szólni. Látni, hogy felnőttek és fiatalok várják az alkotók újabb és újabb műveit. Hiszem, hogy nagy elismerés ez művészeink számára. Az igazat mondó, a realizmust örző művészi elkötelezettség elismerését kap e tájon, ezért van értékes közönségükre művészeinknek. És elismerés a művészeknek a beírás a vendégeknyevékbe (amelyben olykor talán sok a helyesírási hiba, de ezeket feledtetni a meleg szívvel). És nagy elismerés az, hogy a műalkotások sora kerül az évente ezrével épülő új otthonokba, az intézmények falára. Az elismerésnek nem kis jelentősége van a fiatalok érdeklődése tájégyesgünk művészeinek alkotásai iránt. Más jellegű elismerése művészeink munkájának a tárlatok sora itthon, más városokban és külföldön. A külföldiek közül különösen szeretném kiemelni azokat a kiállításokat, a jelentőségét, amelyek testvérmegyeinkben, testvérvárosainkban kerülnek bemutatásra, nagy tömegeket hozva közel egymáshoz. Méltó elismerés művészeinknek az is, ha a szakma értőn, színvonalosan, marxista megközelítéssel értékeli — elismeri és bírálja — az alkotásokat erre is vonatkoztatva azt, hogy nem lehet az érvényi ízlést társadalmi törvénynek kiképzíteni. És végül, de nem utolsósorban elismerése művészeink tevékenységének a kitüntetések sora.

A visszatekintés és realis jövőtörvünk alapján e mozaikjaiból néhányat említettem. Komponált képpé megélt tapasztalatok és tudatos tervek rendezhetik el mindannyiunk számára. E képpen legfőbb dolgunk, hogy — a költő szavával — „félre kész világunk” mind később, mind teljesebb legyen mindennapi munkánk által. Pártunk XI. kongresszusának határozatai ehhez jó feltételeket biztosítanak. Az eredményes megvalósítás mindannyiunk munkáján múlik.

KONCZ JÁNOS

A dévaj lány

A rosszul örzött lány humoral, bájjal fűszerezett 18. századi francia történetét mutatta be két este, pénteken és szombaton az *Újvidéki Operaház balettagyüttese* Szegeden. A jügoszláv és a szegedi színházak közötti kapcsolatot újabb eredménye volt ez a vendégjáték. Louis Joseph Ferdinand *Hérola* a *dévaj lány* címmel színre vitt balettit közel kétszáz éve szerepel a táncgyüttesek műsorán. Bizonyára nem véletlenül. Sziporkázó humoral, természetes életkedvvel, karakteres alakokkal és élvezetes, hangulatos muzsikával fűszerezett balettel láttunk.

Lisette nehéz, komoly színeszi felkészültséget is követelő, de hálás szerepét rokonzenésen jelenítette meg Biljana Maksić. Különösen a harmadik felvonásban adott számot kiváló szí-

nészi képességeiről, jellemformáló erejéről. Hálás szerep, megannyi komikus pillanat forrása a gazdag öregaszonny, Lisette anyjának, Simonának alakja, és az ügyetlen, korlátolt vőlegényjelölt, Alwin figurája. Az előbbi — mint legtöbbször e balet történetében — férfitáncos, Vladimir Jelkić alakította, sok kacagató pillanatot szerepel, míg Alwin-ként Nikola Uzelacot láthatuk, aki az ügyefogyottság mozgásléteit szellemesen aknáztá ki. Colin, a falusi legény szerepét Oto Ris táncolta kedves, fiatalos és férfias bájjal. A táncok — a tyúkok, falusi lányok és fiúk — mozgalmak, színes forgataga az előadás motorja volt. A zenekar — élén Toplák Imrével — kiválóan illusztrálta, színesen jellemezte a kedves történetet.

T. L.

Egyoldalú szubjektívizmus

Megjegyzések a Három makói portré című tv-riporthoz

Felszabadulásunk 30. évfordulójának előestéjén, április 1-én sugározta a tv a Három makói portré című riportfilmet, ezzel is kifejezve, hogy a film mondanivalója kapcsolódik népünk nagy sorsfordulójához. A tv-nézők megismerkedhettek az elsőnek felszabadult magyar város múltjának és jelenének három jellegzetes képviselőjével.

Megismertük a makói hagyományos kisparaszt jellegzetes típusát is, aki szemben állt az úri huncutsággal, de egy kis önzésért, az egyéni érdeket előtérbe állító csavaros észjárásért sem ment a szomszédba. A film közepe táján — amikor szó esett az illegális kommuniszták felszabadulás előtti harcáról is — kezdtük észrevenni, hogy a kalapos paraszt, Erdei Sándor, akinek őszinte beszéde itt-ott derűtlenséget keltett, tulajdonképpen mellékszereplője a riportnak. A film jól pergő képei egyre inkább a két munkásmozgalmi vezető, a kommunista Igaz Lajos és a volt szociáldemokrata Kiss Ernő arcát mutatta, és a beszélgetésből kezdett kirajzolódni múltbeli tevékenységük.

Ekkor a néző már érezhette, hogy a film nem egyszerűen azért készülhetett, hogy nemzeti ünnepünk előestéjén megszólaltassa a munkásmozgalmi és demokratikus küzdelmekben gazdag múltú és elsőnek felszabadult város három tipikus képviselőjét, hanem valami más, hangsúlyozottabb mondanivalója is van. Nem is csatlakoztunk. A filmriport láttán a nézőben egyre inkább az a kép alakult ki, hogy a két szereplő, akik a nehéz időkben az első sorokban küzdöttek, később, szelcsendes időben mindig háttérbe szorult. A riporter szerepét is betöltő forgatókönyvíró, Kunszabó Ferenc meg is kérdezte, hogy mi az oka ennek? A kérdés nem elsősorban a kommunista Igaz Lajos esetére vonatkozott, hiszen a filmből is kitűnt, hogy a felszabadulás után és később is elég fontos posztokat töltött be, és tudják a városban, hogy azóta is megbecsülésben részesül. A riport mondanivalója abban csúcsosodott ki, hogy a volt szociáldemokrata Kiss Ernő méltatlanul háttérbe szorították, s most igazságot kell szolgálatni neki, úgymond rehabilitálni kell.

Nos, ez az a pont, ahol nem lehet egyetérteni a filmriporttal és készítőivel. Az emberileg érthető, hogy a volt szociáldemokrata, 1948 óta párton kívüli Kiss Ernő nem szívesen beszél korábbi politikai tévedéseiről, pályafutásának vargabetűiről. Az azonban megengedhetetlen, hogy a film készítői Kiss Ernő múltbeli politikai tévedéseiből erényt csináljanak. Ugyanis mindenképpen azt akarták bizonyítani — s aki nem ismeri a város felszabadulás utáni politikai történetét, az el is hiszi —, hogy Kiss Ernő valamiféle politikai törvénytelenység érte, és méltatlanul szorult ki a város politikai közéletéből.

Az igazság azonban ennek tulajdonképpen az ellenkezője. A város kommunisztáinak, dolgozóinak zöme jól tudja, hogy Kiss Ernő 1944 végén azért hagyta ott a kommunista pártszervezetet, és alakította meg a Szociáldemokrata Pártot, mert a kommuniszták bírálták polgári városparancsnok-helyettesi tevékenységét. Tudják azt is, hogy Kiss Ernőt, az SZDP Csongrád megyei titkárat azért zárták ki 1948 elején a Szociáldemokrata Pártból, mert az utolsó pillanatig ellenazta a két mun-

káspárt egyesülését, s a pártbeli jobboldal fő szószólójává vált a városban és a megyében.

A tv-nézők megtudták a filmből, hogy az 1956-os ellenforradalom napjaiban Kiss Ernő, aki az akkor létrejött ellenforradalmi nemzeti bizottság alelnöke volt, fellépett a szélsőséges követelések ellen, s egyik tömeggyűlésen elvtársak megszólításával kezdte beszédét, bizonyítván, hogy neki voltak, vannak és lesznek elvtársai. Azt viszont nem tudták meg, hogy Kiss Ernő és társa, a szintén volt szociáldemokrata Zombori Lajos, a bizottság elnöke, nem volt hajlandó elismerni a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, és — egyes mérsékli ténykedésük ellenére — az ellenforradalom sok követelését támogatták, és el kellett őket távolítani a városi tanácsházáról.

A tények — a film állításával szemben — azt bizonyítják, hogy nem a kommuniszták, nem a népi hatalom hibája, hogy Kiss Ernő kiszorult a város politikai életéből, nem politikai törvénytelen áldozata. (Ezen az sem változtat, hogy a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején az akkori vezetők is követtek el vele szemben hibákat, s zaklatásnak volt kitéve.) Mindenképpen indokolatlan azonban rehabilitálását követelni.

Ezt még akkor is meg kell mondani, ha becsüljük Kiss Ernő múltbeli, 1918–19-es, a Horthy-rendszer alatti és közvetlen a felszabadulás utáni érdemeit, és tiszteljük magas korát. Nem meaculpázást várunk tőle, nem akarjuk a régi sebeket felszaggatni, de politikai pályafutásának kitérőit, tévedéseit nem lehet meg nem történetíteni, s nem lehet a város politikai történetének fontos eseményeit az ellenkezőjére átirni, mert ezzel súlyos zavart okozunk a város kommunisztáinak, lakosságának politikai tisztánlátásában.

A film készítői viszont ezt tették. A város fiatalabb nemzedékének és a tv-nézők országos táborának a makói viszonyokra vonatkozó tájékoztatásának kihasználásával azoknak a makói baloldali szociáldemokrataknak, kommunisztáknak, a szocializmus makói híveinek harcát feketítették be, akik küzdöttek a szociáldemokrata jobboldal és az ellenforradalom ellen. Úgy véljük, ezt maga Kiss Ernő sem akarja. Megengedhetetlen a film készítőinek az az eljárása, hogy ilyen fontos politikai kérdésekben kizárólag szubjektív véleményeknek adtak hangot, és nem is törekedtek valamelyes objektivitásra, s főleg nem mérték fel, hogy ezzel milyen politikai kárt okozhatnak. A filmriport mondanivalójának az említett kérdésekre vonatkozó részével nem érthetünk egyet. A riportalany természetesen maga dönti el, mit válaszol egy-egy kérdésre. A riporter azonban felelős azért, hogy a beszélgetés összképe megfeleljen a történelmi igazságnak. Ez a kölség, a publikálás felelőssége. Ha a riporter vette volna a fáradságot, hogy pontos képet alkosson a korról, és ebben megszólaltatott szereplőinek tevékenységéről, akkor elkerülhette volna a jelzett hibákat.

Kiss Ernő filmriportbeli, érzéssel teli szavai végso fokon arról győzték meg bennünket, hogy önmagában jó részt leszámolt régi tévedéseivel, és támogatja szocialista jelenünket, amelyben régi álmainak megvalósulását látja. Ennek őszintén örülünk!

TAMASI MIHALY

* A szerző megnyitó beszéde a Dél-alföldi Jubileumi Tárlaton.